

تبیین مدل مفهومی شکل‌گیری نمای تجاری با هدف ارتقاء آسایش بصری و

زیبایی‌شناسی در فضای شهری

الهام ستایشگر^۱

دانشجوی دکتری تخصصی معماری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

حامد مضطرزاده^۲

دکتری تخصصی شهرسازی، استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

طاهره نصر

دکتری تخصصی شهرسازی، استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

ملیحه تقی‌پور

دکتری تخصصی معماری، استادیار، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۳/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۵

چکیده

شهرها مجموعه‌ای از پیکر، سیما، چهره و روحیه‌ی مردم آن شهر است که در کلیتی جامع شخصیت شهر را به نمایش می‌گذارند. نمای شهری که ریز مؤلفه‌ای از چهره شهر است توسط معماران طراحی می‌شود و گاهاً به اشتباه معمار، فضای شهری و شهروندان که ناظران همیشگی این نماها هستند در نظر گرفته نمی‌شوند؛ به خصوص در خیابان‌های عبوری تجاری در سطح شهرها که در تعامل مستقیم با شهروندان هستند نیاز به اصول طراحی زیبایی‌شناسی در این زمینه در سطح شهرهای معاصر ایران بیش از پیش احساس می‌شود. شهروندان در فضای شهری می‌بایست از آلودگی‌ها و اغتشاشات بصری در امان بوده تا با محیط شهری ارتباط بیشتری برقرار کنند. بر این اساس، می‌بایست شهرها را از نظر کاهش آلودگی بصری نیز بررسی و ساماندهی گردند. هدف از انجام این پژوهش این است که طبق اصول زیبایی‌شناسی در معماری نمای ساختمان‌های تجاری به گونه‌ای طراحی شود که به سمت آسایش بصری شهروندان هدایت شوند. روش تحقیق این پژوهش بر اساس هدف تعیین شده، بنیادی با رویکرد کیفی است و از نظر ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد؛ که در دو گام مختلف انجام شده است به طوری که در گام اول، به منظور استخراج داده‌ها و طبقه‌بندی اطلاعات به جمع‌آوری مبانی نظری پژوهش پرداخته شده است. سپس در گام دوم پس از استخراج مؤلفه‌های پژوهش، مدل مفهومی شکل‌گیری نمای تجاری با هدف ارتقاء آسایش بصری و زیبایی‌شناسی در فضای شهری تبیین شده است.

واژگان کلیدی: نمای تجاری، آسایش بصری، زیبایی‌شناسی، فضای شهری.

۱- این مقاله بر گرفته از رساله دکتری نگارنده (الهام ستایشگر) با عنوان "زیبایی‌شناسی در معماری و آسایش بصری شهروندان با تأکید بر نمای ساختمان‌های تجاری" است که به راهنمایی دکتر حامد مضطرزاده و مشاوران دکتر طاهره نصر و دکتر ملیحه تقی‌پور در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز در حال انجام است.

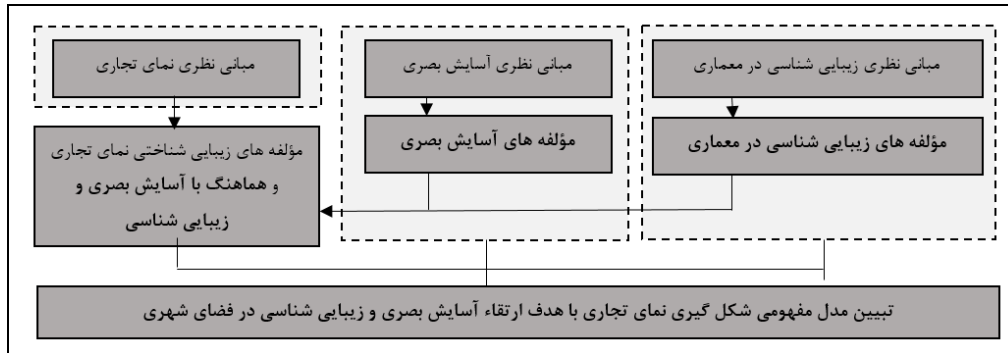
۲- (نویسنده مسئول) hamed.moztarzadeh@gmail.com

مقدمه

امروزه با گسترش بی‌رویه پیکر شهرها، با چهره و نماهایی بدقواره و ناهماهنگ با اصول زیبایی‌شناسی معماری در سطح شهرها مواجه شده‌ایم. نمای ساختمان‌ها قسمت بزرگی از کالبد شهر را شامل می‌شوند که به نظر می‌رسد آنچنان که باید به آن‌ها پرداخته نشده است. به خصوص نمای ساختمان‌های تجاری که شهروندان، در تعامل بیشتری با این قسمت از بدنه و جداره فضای شهری هستند. این مسئله به دلیل نحوه برخورد معمار با تک بنای تجاری که خود طراحی می‌کند و بدون در نظر گرفتن اصول زیبایی‌شناسی در کلیت یک بدنه با نمای تجاری می‌باشد. در شهرهای معاصر ایران به دلیل ناهماهنگی بین معماران و شهرسازان توجه به نماهای تجاری به صورت یک کلیت رها شده است. نماهای تجاری امروزه در فضای شهری، با تعداد فراوان عناصر و اطلاعات زیاد دریافت شده توسط ناظرین، باعث ایجاد اغتشاشات و آلودگی‌های بصری در سطح شهر شده است (Ahmadi, 2012). برخی از خصوصیات محیط از نظر حواس بیولوژیکی انسان موجب ناراحتی شده و ممکن است آثار زیانباری را نیز در بلند مدت به دنبال داشته باشد که از آن بی‌خبر باشیم؛ نظیر گرما، سرما و یا سر و صدای زیاد. لیکن عوامل ظاهری محیط، نقش مهم دیگری را نیز ایفاء می‌کند و آن انتقال اطلاعات گوناگون است که اساس و مبنای اعمال ما می‌گردد (Bahrayni, 2015). آلودگی‌های بصری در شهرها، انسان را دچار پریشانی ذهنی و بیماری‌های روحی می‌کند. ساختمان‌های ناهمگون با بافت‌های مجاور، افزایش حجم تبلیغات محیطی و بی‌توجهی به شیوه هماهنگ آذین‌بندی و زیباسازی شهر طی سال‌های گذشته بافت شهرها را به چشم‌اندازی آشفته و ملال‌آور تبدیل کرده است. بر این اساس، ضروری است که نماهای شهری از منظر آسایش بصری نیز بررسی و ساماندهی گردند.

درک زیبایی‌شناسی از محیط اساساً بصری و وابسته به زیبایی است، با وجود این تجربه محیط‌های شهری همه حس‌های ما را در بر می‌گیرد (Motevali, 2011). حواس انسان به پنج حس (بینایی، شنوایی، بویایی، لامسه و چشایی) یا حواس پنج‌گانه تقسیم شده، اما امروزه با پیشرفت علم و ابداع ابزار الکترونیک و دیجیتال تعداد حواس انسان را گاهی تا ده‌ها حس بر شمرده‌اند؛ که در این میان حس بینایی اصلی‌ترین نقش را ایفا می‌کند؛ حس بینایی موجب دریافت تجربه‌ای نو از محیط اطراف می‌گردد و محیطی که از طریق این حس درک می‌شود محیط بصری نام دارد. محیط بصری تأثیری مستقیم و غیرمستقیم بر انسان و رفتار و حتی ویژگی‌های فیزیولوژیک آن دارد و تأثیرات مخرب و یا مثبت آن در شهر غیرقابل انکار است. امروزه به دلیل عدم وجود دانش بصری مناسب و همچنین تأثیرات شدیدی که عملکردگرایی مدرنیسم بر شهرها گذاشته است اغتشاش و ناهنجاری بصری را بیش از پیش بر محیط بصری انسان تحمیل کرده است (Porjafar & Alavibelmani, 2013). در آغاز این پژوهش با توجه به مطالعات اولیه دو سؤال اصلی طرح شد: ۱- چه ارتباطی بین طراحی زیبایی‌شناسانه نمای تجاری و آسایش بصری شهروندان وجود دارد؟ ۲- چه مؤلفه‌هایی باعث شکل‌گیری آسایش بصری می‌شوند؟ همچنین هدف از انجام این پژوهش این است که طبق اصول زیبایی‌شناسی در معماری نمای ساختمان‌های تجاری به گونه‌ای طراحی شود که به سمت آسایش بصری شهروندان هدایت شوند. در این پژوهش به بررسی دقیق هر یک از سه قسمت اصلی

این پژوهش (زیبایی‌شناسی معماری، آسایش بصری، نمای ساختمان‌های تجاری) پرداخته شده است و سعی شده است که در عین ارائه تعاریف و مفاهیم هر قسمت، دیدگاه صاحب‌نظران مختلف در این زمینه مطرح شود.

تصویر ۱: ساختار پژوهش؛ Source: Research Findings, 2020

این پژوهش بر اساس هدف تعیین شده، پژوهش بنیادی با رویکرد کیفی است و از نظر ماهیت و روش از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد؛ که در دو گام مختلف انجام شده است به طوری که در گام اول، به منظور استخراج داده‌ها و طبقه‌بندی اطلاعات از اسناد و مدارک معتبری از جمله کتاب‌ها و مقالات استفاده شده است تا به واسطه مطالعات کتابخانه‌ای به جمع‌آوری مبانی نظری پژوهش پرداخته شده است. همچنین به بررسی دقیق هر یک از سه قسمت اصلی این پژوهش (زیبایی‌شناسی معماری، آسایش بصری، نمای ساختمان‌های تجاری) پرداخته شده است و سعی شده است که در عین ارائه تعاریف و مفاهیم هر قسمت، دیدگاه صاحب‌نظران مختلف در این زمینه مطرح شود و با توجه به مؤلفه‌های استخراج شده از دیدگاه صاحب‌نظران مختلف و اشتراکات آن‌ها، مؤلفه‌های نهایی این پژوهش مشخص شده است. سپس در گام دوم پس از استخراج مؤلفه‌های پژوهش، مدل مفهومی شکل‌گیری نمای تجاری با هدف ارتقاء آسایش بصری و زیبایی‌شناسی در فضای شهری تبیین شده است.

رویکرد مفهومی و نظری

آسایش بصری

آسایش بصری^۱ از مؤلفه‌های مهم و اساسی محیط‌های انسان ساخت امن محسوب می‌شود، چرا که «برای سکونت و زندگی، شهر خانه‌ای است، بزرگ و همان‌گونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش، راحتی و امنیت باشد. همچنین شهر مانند خانه باید محیطی گرم و صمیمی و دلپذیر باشد؛ تا امکان زندگی مطلوب را فراهم سازد» (Lynch, 1994). با توجه به ساختار جدید محیط‌های انسان ساخت و عدم توجه به انسان در طراحی آن‌ها، انبوهی از فضاهای دل‌مرده، سرد و بی‌روح در این محیط‌ها مشاهده می‌شود که به دور از هر گونه زیبایی و مطلوبیت هستند و هیچ معنا، مفهوم و عملکردی را القاء نمی‌نمایند. نازیبایی و آلودگی بصری به عنوان زخمی بر چهره‌ی شهر، تأثیری عمیق بر شهروندان و فضای شهری گذارده است. نتیجه‌ی آن، بروز نابسامانی‌های لجام گسیخته،

¹ Visual Comfort

بی‌هویتی و خلق فضاهای بی‌کیفیت در محیط‌های مصنوع است که به یک مسئله‌ی عادی تبدیل شده است و شهروندان فقط به سبب رفع نیازهای ضروری خود در این فضاها حاضر می‌شوند؛ لذا جایگاه زیبایی، سرزندگی و نشاط به عنوان حلقه‌ی گم‌شده‌ی شهروندان و فضاهای شهری، مشاهده می‌شود (Monavari, 2019). آسایش بصری را می‌توان برای مکان‌هایی توصیف نمود که این مکان‌ها به علت کمیت و کیفیت مطلوب اطلاعات و شرایطی که ارائه می‌دهد به نحو سالم‌تر، ایمن‌تر و مطلوب‌تری مورد استفاده واقع شده و نظارت‌های رسمی و یا اجتماعی بالاتری را نیز از این حیث همراه دارند. مؤلفه‌های شاخص گونه مورد نظر در این خصوص، شامل محورهای زیر می‌شوند (Salehi, 2006):

- نمادی (اطلاعات محیطی) و خوانایی
- دیداری (اطلاعات بصری)
- رنگ (کاربرد مطلوب رنگ‌ها در فضاهای شهری)
- نور (تاریکی)

برای آشنایی بیشتر از دیدگاه‌های صاحب‌نظران مختلف در زمینه آسایش بصری و اولویت‌های آنان در این زمینه برای رسیدن به کیفیت مطلوب بصری در سطح فضای شهری در (جدول ۱) به مؤلفه‌های مدنظر آنان و همچنین توضیحات تکمیلی برای شفافیت بیشتر پرداخته شده است.

جدول ۱: دیدگاه‌های نظریه‌پردازان مختلف در زمینه آسایش بصری

صاحب‌نظران	مؤلفه‌ها	توضیحات
صالحی	پایین بودن آلودگی نمادی (اطلاعات و علائم محیطی) پایین بودن آلودگی دیداری (اغتشاش بصری نماها، حجم و عناصر) پایین بودن آلودگی نور پایین بودن آلودگی رنگ	وجود نقشه صحیح موقعیت مکان، وجود تابلوهای راهنما و مسیربایی، خوانا بودن علائم مسیربایی، نبود حکاکی و خراشیدگی روی تابلوهای راهنما- نبود ساختمان‌هایی با نمای کثیف و مخدوش، نبود ساختمان‌های بدقواره، هماهنگی و یکپارچگی نماهای ساختمانی، به سامان بودن تابلوها، نبود مبلمان شهری فرسوده، نبود نوشته‌ها و برجسب‌های تبلیغاتی روی دیوارها- نور کنترل شده در فضای اصلی در مقایسه با فضای فرعی، راهنمای مسیر در شب، کیفیت بالای روشنایی ورودی کوچه‌ها، نبود تاریکی ناشی از لامپ‌های سوخته یا شکسته در فضا، نبود گوشه‌های تاریک در مسیر عبور عابران پیاده، کیفیت نور مناسب در محوطه پارک‌ها- وجود رنگ‌های زنده در یک شهر، رنگ مناسب مبلمان شهری و کف‌سازی‌ها، سیمای رنگی شهر، کاربرد مناسب رنگ‌ها در آب‌نماها در شب
بحرینی	خوانایی راحتی و آسایش کالبد(فرم) تنوع تجانس	ساخت کلی و خوانایی، هویت، لبه‌های قوی، دیدها، ارتباط بصری با اطراف، تأکید روی فرم‌های طبیعی- رفاه و آسایش عمومی، حداقل نور خیره کننده، حداقل فشارهای عصبی و روحی، مخزیمت، باز بودن فضاها، آزادی در حرکت- جذابیت بصری، رابطه با زمینه و محیط اطراف، رابطه بین محیط مصنوع و طبیعی، رابطه بین بافت قدیم و جدید، انعکاس و بیان تاریخ، فرم قوی، عوامل تعیین کننده فضا و بسته و محصور بودن، مقیاس، فرم برجسته، حرکت بصری، کیفیت لبه‌ها، تسلسل فرم‌ها، کیفیت نور و سایه- نماهای بدمنظر ساختمان‌ها، سیم‌کشی هوایی، پارکینگ‌ها- اختلاط فعالیت‌ها، اختلاط مسکن و تجارت، تنوع در تجارب احساسی، تنوع در گونه مسکن، وجود فعالیت‌های متنوع و سنت‌ها و سبک‌های متنوع- تجانس فرم و فعالیت، همبستگی سیما و تصورات ذهنی، سازگاری و هماهنگی کاربری‌ها، کاربری مناسب برای محل
فیلین	فرم ساختار تضاد تناسبات تنوع رنگ نور	تصاویر در چشم ما بر اساس سیستم حرکات جهشی منقطع (موسوم به ساکاد) است؛ یعنی هنگام دیدن چشم‌ها بر روی نقاط مهم و دارای کنتراست فوکوس می‌کند و سپس با فرکانس دو تا سه جهش در ثانیه از یک نقطه مهم به نقطه‌ی دیگر جهش پیدا می‌کند. نکته مهم این فرآیند این است که این جهش‌ها، دامنه و نوسان آن‌ها می‌تواند به وسیله میزان روشنایی عناصر تصویر، اندازه‌ی آن‌ها، شکل و ترکیب آن‌ها تحت تأثیر قرار بگیرد. همچنین فیلین دریافت که "در جلب توجه چشم به تصویر، فرم و ساختار مهم‌تر از رنگ و روشنایی هستند." از نظر فیلین تأثیر محیط روی ساز و کار بینایی را با توجه به میزان تطابق محیط بصری و مکانیسم‌های بینایی در محیط بصری مصنوع، می‌توان در سه دسته‌ی محیط همگن، محیط تهاجمی و محیط آسایش‌بخش شناسایی کرد.
منوری و همکاران	تنوع بصری نفوذپذیری بصری هویت کالبدی تشخیص و خوانایی تناسبات بصری و فضایی	تنوع در رنگ، فرم و مصالح اجزاء-فضا-تنوع و جزئیات طراحی در فرم و کالبد-فضا- قابلیت رؤیت فضا- دید به عناصر شاخص- استفاده از حداقل دیوارها و بدنه‌های سلب، دیوارهای کوتاه، شفاف و نیمه شفاف جهت مسدود نکردن حوزه‌ی دید- وجود نشانه‌های شاخص بصری- دید بصری مطلوب- نورپردازی مناسب- عدم وجود اغتشاشات بصری و عناصر الحاقی زائد در جداره‌ها- جداره‌های باکیفیت، تناسبات بصری و زیبایی‌شناسی

مؤلفه‌های مرتبط با آسایش بصری در فضای شهری از دیدگاه صاحب‌نظران

با بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران مشخص گردید که آسایش بصری شهروندان در فضاهای شهری دارای مؤلفه‌هایی می‌باشد که از طریق آن می‌توان معیارهایی را برای طراحی جداره‌ها و نماها در فضاهای شهری مشخص نمود. این مؤلفه‌ها به طور کامل در جدول ۲ عنوان شده است.

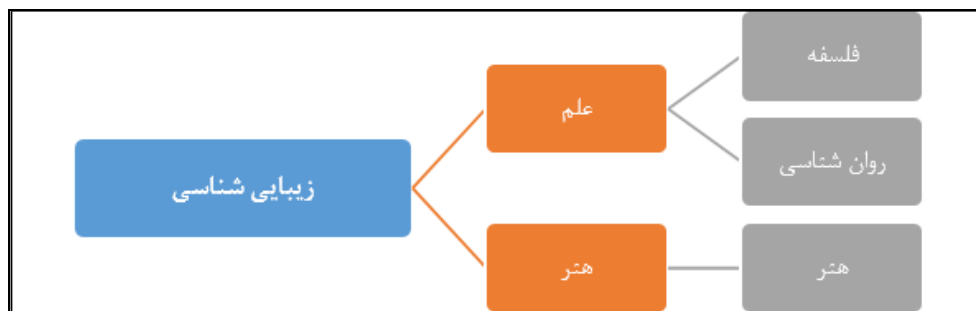
جدول ۲: مؤلفه‌های آسایش بصری از دید صاحب‌نظران

نظریه‌پردازان	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
فیلین	*	*		*	*					
لینچ	*	*	*			*	*	*	*	*
پرموره			*							
سالین گاروس				*					*	
جیمز جیبسون	*				*	*	*	*	*	*
صالحی	*		*	*	*	*	*	*	*	*
بحرینی	*	*	*	*		*	*	*	*	*
پورجعفر و بالمعنی	*		*		*		*	*	*	*

Source: Research Findings, 2020

زیبایی‌شناسی در معماری

زیبایی یکی از پیچیده‌ترین مفاهیم در فلسفه، هنر و روان‌شناسی است. در طول تاریخ تا زمان حال از دریچه‌ی رویکردها و نگرش‌های گوناگون به این مفهوم پرداخته شده است. امروزه زیبایی و زیبایی‌شناسی از هاله‌ی ابهام (که در گذشته بود) تا حدودی بیرون آمده، اکنون حتی واژه‌ی "علم" در کنار "زیبایی‌شناسی" قرار می‌گیرد (Shahcheraghi, 2016). (تصویر ۲). لغت زیبایی‌شناسی^۱ در اصل یونانی است و به معنی ادراک است. علم زیبایی‌شناسی به معنی وسیع کلمه به بررسی و روش‌های احساس محیط و موقعیت فرد در داخل آن می‌پردازد. از قرن هجدهم مفهوم زیبایی بیشتر جنبه روان‌شناسانه به خود گرفت. زیبایی در ارتباط با ادراک دیده شد و بیننده جزئی از این مجموعه به حساب آمد (Groter, 2008). تعریف فارسی زیبایی‌شناسی تفاوت‌های فاحشی با تعاریف انگلیسی دارد؛ دهخدا به صراحت، این واژه را مربوط به حوزه روانشناسی دانسته است ولی در تعاریف آکسفورد و وبستر، این واژه صراحتاً فلسفی معرفی شده است و در تعریف لانگمن و عمید نیز اشاره‌ای به حوزه این واژه نیست (Groter, 2008).

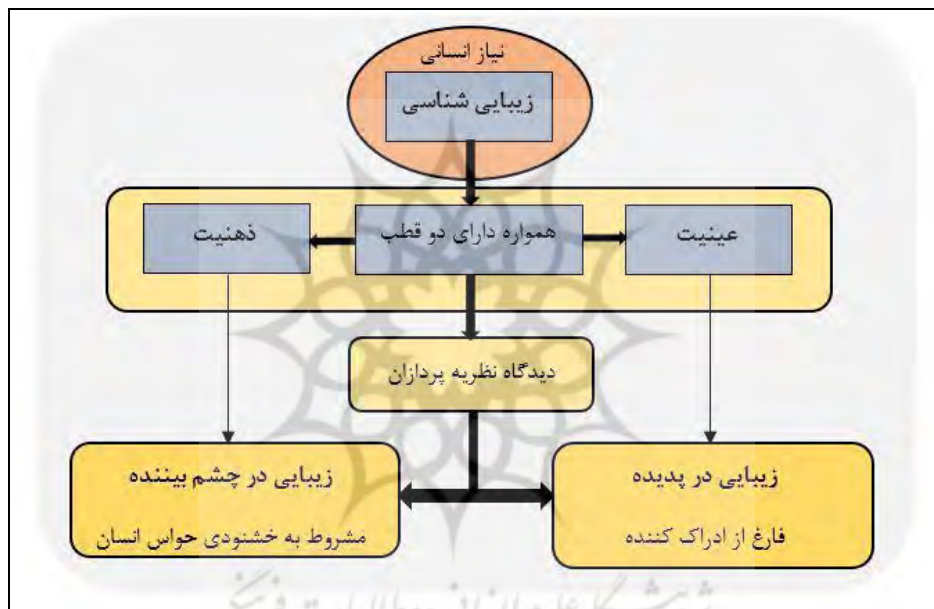

تصویر ۲: نگرش‌های مختلف زیبایی‌شناسی؛ Source: Research Findings, 2020

¹ Aesthetic

ادراک زیبایی‌شناسی

دو نگرش کلی در مطالعه‌ی زیبایی‌شناسی وجود دارد: ابتدا تشخیص و درک عواملی که در ادراک یک شیء یا یک فرآیند تجربی زیبا حداقل خوشایند نقش دارد که این رویکردی روان‌شناختی است و به مطالعه‌ی فرآیند ادراک، شناخت و شکل‌گیری نگرش ارتباط دارد. دوم درک توانایی انسان برای ابداع جلوه‌هایی که از نظر زیبایی‌شناسی خوشایند به حساب می‌آیند که این رویکردی متافیزیکی و روانکاوانه است و به مطالعه‌ی فلسفه‌ی زیبایی‌شناسی و فرآیندهای مربوط به خلاقیت می‌پردازد (تصویر ۳). در این دو نگرش نظریات زیبایی‌شناسی تدوین شده، این نظریات در سه دسته‌ی کلی گروه‌بندی می‌شوند: زیبایی‌شناسی حسی^۱، زیبایی‌شناسی شکلی^۲، زیبایی‌شناسی نمادین^۳ (جدول ۳ و تصویر ۵) که هر سه دسته حدود زیادی بر مبنای رویکرد اکولوژیک ادراک هستند (Lang, 1987).

تصویر ۳: ماهیت زیبایی‌شناسی؛ References: Researchers

جدول ۳: مفاهیم و معیارهای نگرش‌های مختلف زیبایی‌شناسی

انواع نگرش‌های زیبایی‌شناسی	مفاهیم و معیارهای آن
زیبایی‌شناسی آثار هنری	انسان مشاهده‌گر و متفکر است
زیبایی‌شناسی شکلی	توجه آن به ساختار بصری محیط است (متوجهی شکل‌ها، ریتم‌ها، پیچیدگی‌ها و ترتیبات بصری)
زیبایی‌شناسی محیطی	حاصل حس‌های لذت بخشی چون لمس کردن، بوییدن، چشیدن، شنیدن و دیدن است. این زیبایی جزء مهمی از پاسخ فرد به محیط پیرامون است. (متوجهی رنگ‌ها، بوها، صداها و بافت‌ها)
زیبایی‌شناسی نمادین	به معنی تداعی کردن و لذت‌بخش بودن محیط است. (متوجهی مفاهیم تداعی‌کننده معنا و خوشایند برای مردم)

Source: Research Findings, 2020 (Adapted from Shahcheraghi, 2016)

¹ Formal Aesthetic

² Sensory Aesthetic

³ Symbolic Aesthetic

مؤلفه‌های مرتبط با زیبایی‌شناسی در معماری از دیدگاه صاحب‌نظران

با شناخت و بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران مختلف در زمینه زیبایی‌شناسی (جدول ۴) می‌توان مؤلفه‌های مرتبط با هر کدام از نظرات را استخراج و دسته‌بندی کرد. آنچه از بررسی این دسته‌بندی مشخص می‌شود فصل مشترکاتی است که در دیدگاه‌های صاحب‌نظران مختلف وجود دارد. تفاوت‌هایی که در دیدگاه هر یک از نظریه‌پردازان وجود دارد می‌تواند برگرفته از اختلاف‌زمانی و اصول تفکرات ناشی از آن دوره باشد. مؤلفه‌های مرتبط با زیبایی‌شناسی در معماری از دیدگاه صاحب‌نظران در جدول ۵ به تفکیک مشخص گردیده است.

جدول ۴: دیدگاه‌های صاحب‌نظران مختلف در زمینه زیبایی‌شناسی در معماری

صاحب‌نظران	دیدگاه	توضیحات
افلاطون (۳۴۷-۴۲۷ ق.م)	زیبایی طبیعت و موجودات زنده	او معتقد بود که زیبایی طبیعت نسبی است در حالی که زیبایی هندسی یا آنچه که به دست بشر ساخته شده مطلق است.
ارسطو (۳۲۲-۳۸۴ ق.م)	به زیبایی حسی عینی بخشید	در یونان باستان (مکتب هلنیسم) خلاقیت شخصی اهمیت پیدا می‌کند و معمار وسیله بیان زیبایی‌های ریاضی می‌شود ساخته شده بر بنیان هماهنگی، تقارن و نظم.
ویتروویوس (قرن اول ق.م)	زیبایی به همراه ایستایی و کارایی یکی از سه عامل نقش دهنده در معماری است.	زیبایی وقتی قابل حصول است که: «ساختمان نمای مطبوع و خوش آیند داشته باشد و تقارن اجزاء آن به درستی حساب شده باشد».
آگوستینوس (۴۳۰-۳۵۴ م)	زیبایی را در اعداد می‌دانست	زیبایی در فرم‌هایی وجود دارد که زائیده اعداد باشند و به این ترتیب نظری شبیه نظریه زیبایی هندسه افلاطون داشت.
لئون باتیستا آلبرتی (۱۴۷۲-۱۴۰۴ م)	زیبایی هماهنگی و همخوانی قانونمند بین اجزاء است	زیبایی هماهنگی بین اجزاء است که به وحدتی منجر شود بر اساس عدد و نسبت و نظم خاص، چنانکه کنسیتیناس- یعنی بالاترین قانون طبیعت- آن را می‌خواهد.
آندره آ پلادیو (۱۵۸۰-۱۵۰۸)	زیبایی مفهوم ذهنی نداشت بلکه تنها عینی بود که در ارتباط با معماری قابل تجربه بود.	نظرش را بر بنیان ویتروویوس گذاشته بود و «زیبایی را به همراه کارایی و ایستایی یک از سه عاملی می‌شمرد که «یک بنا را قابل ستایش می‌کند».
کانت (۱۸۰۲-۱۷۲۴)	تنها سلیقه است که زیبا را از نازیبا مشخص می‌کند.	زیبا به طور کلی آن چیزی است که محسوسات ما را در جمع به صورتی هماهنگ در بیاورد. بر این اساس می‌بایستی درک زیبایی یک فرم بدون کار فکری انجام شود.
هگل	زیبایی طبیعی و زیبایی هنری	زیبایی هنری از روح زائیده شده پس زیبایی‌ای است دوباره زاده شده.
برنارد بولزانو (۱۸۴۸-۱۷۸۱)	شناخت زیبایی مستلزم کار فکری نیست	چیزی را زیبا می‌نامیم که تنها نگاه کردن به آن ما را محفوظ کند و این حظ بصر را حتی در یک نگاه گذرا و بدون اینکه ما به خودمان زحمت آن را بدهیم که یک اندیشه‌هایی را که در آن نهفته است بشناسیم نیز به ما عرضه کند.
فرانک لوید رایت	زیبایی تظاهر تناسبی است اصولی به صورت خط، فرم و رنگ. (برگرفته از طبیعت)	قانونمندی نظم، تعادل و وحدت مستتر در طبیعت است که مورد توجه رایت است و آن را زیبایی می‌داند که به نحوی غریزی مورد تأیید است.
آدولف لوس	زیبایی برای ما بالاترین حد تکامل است.	این مطلقاً غیرممکن است که چیزی که عملی نباشد بتواند زیبا باشد. هدفی که انسان به سوی آن می‌رود این است که زیبایی را در فرم جستجو کند و آن را از تزئینات مبرا کند.
لوکوربوزیه ۱۹۲۳	زیباشناختی معماری و زیباشناختی مهندسی را مقایسه می‌کند. این دو در اصول اولیه یکی هستند و یکی متعاقب دیگری آمده و در نهایت یکی در نهایت شکوفایی و دیگری با پس‌گرایی شرم‌آور.	مهندس به تبعیت از قانون صرفه‌جویی و با هدایت محاسبات ما را به سوی وحدت با قوانین هستی سوق داده و به هماهنگی دست می‌یابد. ولی معمار در بازی با اشکال نظمی را به وجود می‌آورد که تنها زائیده ذهن اوست.

Source: Research Findings, 2020, Adapted from Grotter, 2007

جدول ۵: مؤلفه‌های زیبایی‌شناسی در معماری از دید صاحب‌نظران

مؤلفه	مهندسه	تاریخ‌نگار	فنون	هنر	معماری	زیبایی‌شناسی	زیبایی‌شناسی	زیبایی‌شناسی	زیبایی‌شناسی	زیبایی‌شناسی
صاحب‌نظران										
افلاطون	*	*	*							
ارسطو	*	*	*	*						
ویتروویوس		*						*		
پلوتین			*							
اگوستینوس	*				*					
آلبرتی	*				*					
پالادیو			*	*						
کانت			*	*	*					
هگل			*				*	*		
بولزانو								*		
رایت	*	*	*							
لوس				*						
لوکوربوزیه		*	*		*					
اتو وانگنر					*				*	
فولر	*				*					
کان	*	*	*		*					
جان‌هاپنر					*					
راجر اسکرانتن										
گروتر		*	*		*				*	
بلخاری قهی	*				*		*	*		
شاهچراغی										

Source: Research Findings, 2020

نمای تجاری

در معماری، نما مرز فضای داخل و خارج بسیار حیاتی است چرا که نه تنها شخصیت خارجی ساختمان را شکل می‌دهد بلکه منظر شهری نیز متأثر از آن است. چیدمان پوسته و نمای خارجی ساختمان را (مقطع اولیه) و جداره دیگری را که با عناصر زائد موقتی یا بیرون زده و ملحقات متصل به پوسته ایجاد می‌شود را (مقطع ثانویه) نامیدیم. عموماً مناظر شهری اروپایی با مقطع اولیه‌شان تعریف و تبیین می‌شوند، در حالی که مناظر شهری آسیایی‌ها مشخصاً و به ویژه منظر شهری تحت سلطه مقطع ثانویه قرار دارد. هر چه مقطع ثانویه سبک‌تر باشد و کمتر وجود داشته باشد، منظر شهر تصحیح شده تر و خواناتر است (Ashihara, 2013). خیابان تجاری خیابانی است که در آن فعالیت‌های مختلف تجاری صورت می‌گیرد و این‌گونه فعالیت‌ها اگر در مراکز اصلی شهر باشد، بیشتر به صورت عمده‌فروشی و در مراکز مناطق شهری بیشتر به صورت خرده‌فروشی مطرح می‌باشند. از ویژگی خیابان تجاری این است که نقش اجتماعی و دسترسی آن بسیار قوی بوده و نقش جابجایی آن به حداقل می‌رسد، به علاوه، برای بازدهی بیشتر، این‌گونه خیابان‌ها در مراکز شهری به حرکت پیاده اختصاص داده می‌شود. در واقع سطوح تجاری به دلیل عملکرد ویژه‌ی آن باید عاملی جذاب برای عابران باشد، لذا غنا و تنوع جداره مورد نظر می‌باشد و به ویژه

ورودی بناهای تجاری با تأکید خاصی توأم است. در حقیقت، اطلاعات بصری کافی در سطوح، سبب غنی نمودن و تنوع بخشیدن به آن می‌شود، اما تنوع نباید در حدی باشد که سبب اغتشاش جداره گردد (Mokhtarpour, 2017). نما و به خصوص نماهای بدنه تجاری شهری زمانی خود را نمایان می‌کند که عناصر و اجزاء آن در کنار یکدیگر به صورت متحد‌جانمایی شوند، تحت روابطی مشخص با یکدیگر ارتباط برقرار نموده و به صورت کل درک شوند. کیفیت نما و قدرت ادراک آن توسط ناظر به میان قدرت ارتباط این عناصر با یکدیگر بستگی دارد. هر چه اجزاء نما تحت این اصول در طرح نما محوتر شوند، یعنی کلیت خود را از دست داده و به جزء تبدیل شوند، به عنوان یک کل، فهم و ادراک آن آسان‌تر خواهد بود (Ahmadi, 2012). اصول طراحی نمای شهری از نگاه اکثر نظریه‌پردازان از دو جزء اصلی: ارکان (کلیات نما) و اجزاء (جزئیات نما) تشکیل می‌شود و هر کدام از این اجزاء از عناصر و مفاهیم مختلفی تشکیل شده‌اند که به طور کامل در (جدول ۶) آورده شده است.

جدول ۶: اصول طراحی نمای شهری

خط آسمان	ریتیم‌های افقی	ارکان (کلیات نما)
خط زمین		
خط بام و خط ترکیب		
خط پایه		
خطوط افقی نما		
امتداد افقی اجزاء		
شکستگی‌های عمودی خط آسمان	ریتیم‌های عمودی	
شکستگی‌های عمودی خط زمین		
عناصر عمودی نما		
امتداد عمودی اجزاء		
ریزدانگی - درشت‌دانگی اجزاء نما		اجزاء (جزئیات نما)
نسبت سطح گشودگی‌ها به سطح نما		
تیرگی - روشنی کلی نما		
رنگ مصالح نما		
جنس و بافت نما		
شکل اجزاء نما		

Source: Adapted from Bahraini, 2014

مؤلفه‌های مرتبط با نمای تجاری از دیدگاه صاحب‌نظران

با بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران مشخص گردید که نماهای تجاری دارای مؤلفه‌هایی می‌باشد که از طریق آن می‌توان معیارهایی را برای طراحی نماهای تجاری در فضاهای شهری مشخص نمود. این مؤلفه‌ها به دو مؤلفه اصلی کالبدی و ادراکی تقسیم می‌شوند که هر یک از این مؤلفه‌ها دارای ریز مؤلفه‌هایی می‌باشند که به طور کامل در جدول ۷ آورده شده است.

جدول ۷: مؤلفه‌های نمای تجاری از دید صاحب‌نظران

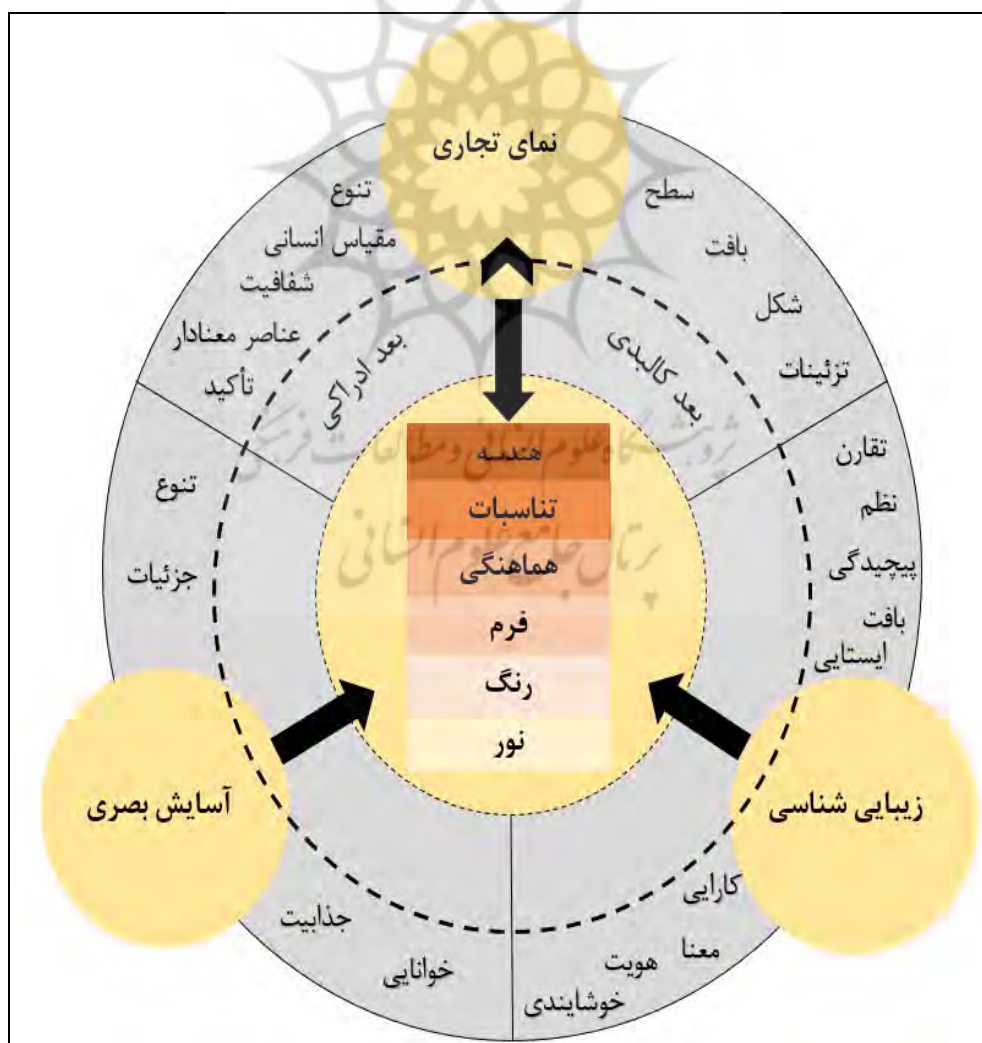
مؤلفه	کالبدی	ادراکی	رنگ	شکل	نقشه	مقیاس انسانی	شفافیت	هماهنگی	عناصر نمادین و معنادر	نقاط عطف و تأکید
صاحب‌نظران										
بحرینی، خسروی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
احمدی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
طباطبایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
توسلی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
نوبآشی هارا	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
گل	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
لینج	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

Source: Research Findings, 2020

نتیجه‌گیری و دستاورد علمی پژوهشی

با توجه به اهمیت سیمای شهری در آسایش بصری فضای شهری، طراحی با اصول زیبایی‌شناختی نمای طبقات همکف تجاری یک امر مهم است. طبقات همکف ساختمان‌ها بیشترین ارتباط بصری را با شهروندان در فضای شهری دارند، پس برای طراحی این قسمت از نما باید به اصولی که زیبایی‌شناسی در فضای شهری و آسایش بصری شهروندان را افزایش می‌دهد توجه شود. در این پژوهش، رابطه بین زیبایی‌شناسی و تأثیر آن بر آسایش بصری شهروندان در مواجهه با نمای ساختمان‌های تجاری مورد بررسی قرار گرفته شده است؛ تا بتوان در عمل از طریق اصلاح نماهای شهری موجود و توجه به اصول زیبایی‌شناسی در ساختمان‌های تجاری آینده، آسایش بصری بیشتر و به دنبال آن کیفیت بصری مطلوب‌تری را برای شهروندان فراهم آورده شود. در ابتدای این پژوهش ابتدا به تعاریف و مفاهیم صحیح هر یک از سه قسمت اصلی پژوهش پرداخته شده است و در ادامه به دیدگاه‌های نظریه‌پردازان مختلف داخلی و خارجی که در این زمینه مطالعاتی داشته‌اند مورد بررسی قرار گرفته شده است. با توجه به اشتراکات یا اجتماعات از مؤلفه‌های مطرح شده از نظر هر یک از نظریه‌پردازان، یافته‌های جدیدی به دست آورده شد؛ که در نتیجه‌یافته‌های به دست آمده از این پژوهش، مهمترین و تأثیرگذارترین مؤلفه‌های هر یک از مفاهیم زیبایی‌شناسی، آسایش بصری و نمای تجاری در فضای شهری مشخص شده است. در پاسخ به پرسش اول پژوهش (چه ارتباطی بین طراحی زیبایی‌شناسانه نمای تجاری و آسایش بصری شهروندان وجود دارد؟) یافته‌ها نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن چند اصل مهم در طراحی توسط معماران و طراحان شهری می‌توان به آن دست یافت: فرم (توجه به فرم‌های اولیه و نقوش پایه)، رنگ (رنگ‌ها یکی از عناصر اساسی در ادراک بصری و تجربه‌ی محیطی ما هستند)، نور (اصلی‌ترین عامل پویایی یک فضا نور می‌باشد)، هماهنگی (مواد، رنگها، جنس، طرح ظاهری و غیره همگی تابع نظم برتر و فراگیر باشند)، تناسب (ایجاد احساس نظم بین اجزای یک ترکیب بصری)، هندسه (ساماندهی به شکل و کالبد فضا) اینها مهمترین مؤلفه‌هایی هستند که باید در طراحی مورد توجه قرار گیرند.

همچنین در پاسخ به سؤال دوم (چه مؤلفه‌هایی باعث شکل‌گیری آسایش بصری می‌شوند؟) یافته‌ها نشان می‌دهد که ده مؤلفه بیشترین را دارند که شامل: هندسه، تناسب، تنوع، هماهنگی، جزئیات، فرم، رنگ، نور، خوانایی و جذابیت. پژوهش حاضر با نگرشی کل نگر از موضوع مطرح شده به معرفی مدلی می‌پردازد که مؤلفه‌هایی را پیشنهاد می‌دهد که مبتنی بر مؤلفه‌های شاخص زیبانشاخصی نمای تجاری با هدف آسایش بصری شهروندان هستند؛ بنابراین در مدل مفهومی ارائه شده سعی شده است تا تعامل مجموعه‌ای از شاخص‌های مختلف را که هدف نهایی این پژوهش بوده است را به نمایش بگذارد (تصویر ۴). در نتیجه همانطور که گفته شد؛ نما یکی از تأثیرگذارترین عناصر بر کیفیت بصری و در نتیجه کیفیت فضای شهری است و همچنین نمای تجاری در برابر سایر عناصر منظر شهری، بیشترین تأثیر را بر آن دارند. در نتیجه مهمترین مؤلفه‌های به دست آمده در این پژوهش می‌تواند به شکل‌گیری یک الگوی مناسب برای پیش نیاز طراحی نماهای تجاری در فضای شهری قرار بگیرند. اصول طراحی مذکور می‌تواند منجر به ارتقاء آسایش بصری شهروندان و کیفیت بصری مطلوب در فضای شهری شوند و همچنین راهنمایی برای معماران و طراحان شهری به شمار می‌آیند (جدول ۸).

تصویر ۴: مدل مفهومی شکل‌گیری نمای تجاری با هدف ارتقاء آسایش بصری و زیبای‌شناسی در فضای شهری؛ Source: Research Findings, 2020

جدول ۸: مؤلفه‌های شاخص در شکل‌گیری نمای تجاری با هدف ارتقاء آسایش بصری و زیبایی‌شناسی در فضای شهری

مؤلفه‌ها	توضیحات
هندسه	یکی از دانش‌هایی که از دیرباز برای ساماندهی به شکل و کالبد فضا به کار گرفته می‌شده، هندسه است. هندسه دانشی است که به ویژگی‌ها و روابط میان شکل‌ها و اندازه‌ها می‌پردازد. توجه به ریشه واژه هندسه که از «هندازه» و «اندازه» پارسی برگرفته شده، می‌رساند که دانش «تناسبات» را نیز باید بخشی از دانش هندسه به شمار آورد (Groter, 2008).
تناسبات	تناسب یکی از مفاهیم اصلی و پایه‌ای معماری است که به رابطه‌ی بین اجزاء و کلیت یک فضا یا طرح معماری اشاره دارد و منظور از تنوری‌های تناسبات، ایجاد احساس نظم بین اجزای یک ترکیب بصری است (مختارپور و همکاران، ۱۳۹۵).
هماهنگی	هماهنگی یکی از ارکان اصلی زیبایی‌شناسی معماری است و حوزه عمل آن به هیچ وجه محدود به ابعاد فضا نمی‌شود. مواد، رنگها، جنس، طرح ظاهری و غیره همگی باید با یکدیگر همخوانی داشته باشند و نیز لازم است تابع نظمی برتر و فراگیر باشند. هماهنگی در ادراک بصری جدای از تعادل بصری نیست. سیستم‌های ادراک فیزیکی و روانشناختی همگی تمایل دارند تا به وضعی برسند که در آن میزان تنش به حداقل ممکن رسیده باشد یا به عبارت دیگر متعادل تر باشد (Groter, 2008).
فرم	همانطور که هر زبان از کلماتی تشکیل شده است، زبان فرم‌ها نیز از نقوش پایه و فرم‌های اولیه به وجود آمده است. فرم‌ها به عنوان علائم بصری برای بیان یک مفهوم معنایی علائمی هستند قابل تعبیر. زبان فرمی مجموعه مفاهیم این علامات است و نشان دهنده محتوای معنوی یک فرهنگ. تغییر سریع زبان فرمی به هر دلیلی که باشد به معنی فقیرتر شدن آن فرهنگ است (Groter, 2008).
رنگ	کیفیتی بصری که از طریق چشم و اعصاب بینایی و مغز قابل ادراک است، اما گاهی افراد از طریق لامسه رنگ‌ها را درک می‌کنند. در جوامع مختلف برداشت‌های متفاوتی از رنگ وجود دارد و رنگ‌ها معانی مختص خود را دارا هستند. رنگ‌ها یکی از عناصر اساسی در ادراک بصری و تجربه‌ی محیطی ما هستند (Mogharebi, 2019).
نور	به دو صورت کیفیت بصری و کیفیت غیر بصری (حرارت و انعکاس) می‌باشد. روشن کردن فضا و درک بصری اولین و مهمترین کارکرد آن است. هم در فضاهای بزرگ و هم در فضاهای داخلی و خارجی قابل طراحی و کنترل است. کیفیت نور محیطی نسبت به زمان روز و فصل و چگونگی منابع مصنوعی نور و شکل سطوح زمین متفاوت است. اصلی‌ترین عامل پویایی یک فضا نور می‌باشد. علاوه بر این، سطوح مناسب نور مانع خستگی چشم می‌شود. کمیت و کیفیت نور برای آستانه آسایش نسبتاً مشخص و تعریف شده است، ولی حوزه‌ی انطباق چشم، گسترده و در خور توجه است و زمینه‌ی نیز اهمیتی فراتر از این آستانه‌ها دارد (Mogharebi, 2019).

Source: Research Findings, 2020

References:

- Ahmadi, Y, 2012, Facade Design Guide, Publications of Brin Scientific Research Institute, Isfahan.
- Ashihara, Y, 2015, The Aesthetic Townscape, 1th Edition, Tehran Islamic Azad University Research Sciences Branch, Translated by Farah Habib.
- Bahrainy, H, 2014, Urban Design Process, 9th Edition, University of Tehran Press, Tehran.
- Balkhari Ghahi, H, 2019, Philosophy, Geometry and Architecture, 3th Edition, University of Tehran Press, Tehran.
- Grotter, J, 2007, Aesthetics in Architecture, 4th Edition, Shahid Beheshti University Press, Tehran, translated by Pakzad, J., Homayoun, A.
- Lang, J, 2015, Pakzad, J., Theoretical Foundations and Process of Urban Design, 7th Edition, Shahidi Press, Tehran, Translated by Pakzad, J.
- Lang, Jan, 2004, Creating Architectural Theory (The Role of the Behavioral Sciences in Environmental Design), 2th Edition, Translated by Eynifar, A, University of Tehran Press.
- Lynch, k, 1994, The Image of the City, University of Tehran Press, translated by Dr. Manouchehr Mozayeni.
- Mogharebi, F, 2019, Sensory Richness in Architecture, 1th Edition, Danesh Sime Press, Tehran.
- Mokhtarpour, A, Babahaydarian, S, Mosleh Abadi, F, 2016, Façade in City Image (with an Approach to Theoretical Principles and Criteria), 1th Edition, Century Architecture Art Publication, Tehran.
- Monavari, M, Darabi, S, Zadmohammadi, J, 2019, Visual and Landscape Effects Assessment, 1th Edition, Wetland Publication, Tehran.
- Motavoli, M, 2010, Investigation and Measurement of Aesthetic Quality in Urban Landscape Based on the Concept of Sequential Views; A Case Study of Darabad Abad Tourism Route, Journal of Armanshahr, Tehran, No. 5, 123-139.
- Paumier, C, 2015, Creating a vibrant city center: urban design and regeneration principles, 4th Edition, Translate by Mostafa Behzadfar, Amir Shakibamanesh, Iran University of Science and echnolog, Tehran.
- Pour Jafar, M, Alavi, M, 2012, Videoecology: Visual Ecology in Architecture and Urban Design, 1th Edition, Armanshahr Press, Tahrnan.

- Tabatabaei, M, 2011, Urban Facades and their Roles in Environmental Quality, 1th Edition, Armanshahr Press, Tehran.
- Shahcheraghi, A, BandarAbad, A, 2016, Environed in Environment: Application of Environmental Psychology in Architecture and Urban Design, 1th edition, Jihad University of Tehran Press, Tehran.
- Salehi,E, 2006, Components of Visual Comfort and Its Role in Environmental Adaptation, Research Center for Architecture and Urban Development, Ministry of Housing and Urban Development, Project for Safety of Urban Spaces and ..., Tehran.
- Salehi,E, 2008, The Role of Environmental Comfort in Urban Spaces in Prevention of Behavioral Anomalies, Journal of Environmental Studies, No. 44.

